

ban, ez felcserélődik, és a román lesz jelölt, a magyar nyelv pedig jelöletlen. A kilencedik fejezet alapvetően ezzel a témával foglalkozik, ott ezt a magyar világot elemzik a szerzők. Kolozsváron a magyarok nem elkülönülten lakóömbökből, vagy közösségekben élnek, ahogy sok más erdélyi városban, hanem teljesen szétszórva. Az etnicitás alapja ezért nem területi, hanem az intézményrendszerben keresendő: van magyar egyházmege, magyar nyelvű óvodák, iskolák és kulturális intézmények működnek, hozzájuk társul számos magyar nyelvű egyesület, alapítvány és civil szervezet. Emellett létezik néhány magyar nyelvű vállalkozás, és magyar nyelvű média is van.

Az öt körülölelő intézményi világon túl a magyar közösség ereje kapcsolati hálózatokon keresztül mutatkozik meg. Az iskolában, munkahelyeken szerzett, együtt szocializálódott barátok magyar nyelvű kávéházakba, boltokba, butikokba járnak, egymásnak ajánlják a magyar nyelvű ügyvédet, tanárt, asztalost, festőt vagy orvost.

Az intézményesült magyar világ azonban nem zárkózik teljesen önmagába, interetnikus interakciók zajlanak, ezeket vizsgálja a tizedik fejezet. Fény derül arra, hogy itt leginkább nem az számít, hogy az interakció résztvevőjének milyen az identitása, hanem sokkal inkább az a lényeges, hogy ő maga milyen jelentőséget tulajdonít ennek a dolognak. Vegyes házasság esetén a felek megértődnek-e az etnikai színezetű tréfálkozó megjegyzéseken. A családokon kívül a fejezet a munkahelyeken előforduló interetnikus kommunikációt is vizsgálja, továbbá megigondolja és elemzi az etnikai alternatívák közötti választásokat.

Az óvoda-, az iskola- és a vallásválasztáson túl ilyen választás a migráció is, amely tipikusan olyan helyzetet teremt, ami felerősíti az etnicizált különbségeket, és újakat konstruál. Ezekről a helyzetekről számol be a tizenegyedik fejezet. A románok a migrációs helyzetet, sokszor stigmaként élik meg, ugyanúgy, mint azok az erdélyi magyarok, akiket Magyarországra településük után „románnak” titulálnak.

Az utolsó fejezet azt vizsgálja, hogyan gondolkodnak a városi polgárok a nacionalista politika kérdésköréről, az ehhez kapcsolódó olyan hétköznapi intézkedésekről, mint például a padok, szeméttároló edények, és zászlorudak román nemzeti színű festése, vagy régészeti ásatások kezdeményezése a dákoromán származásmélt bizonyítására a város magyar műemlékei által dominált főterén.

A könyv mind a közpolitika, mind a társadalomkutatás terén érthetően, példákon keresztül,

alulnézetből világítja meg a nacionalizmus és az etnicitás problémakörét, és mindemellett új módszertani irányokat is kijelöl a témával foglalkozó szakemberek számára. Hiánypótló alkotás.

(Rogers Brubaker, *Feischmidt Margit, Jon Fox & Liana Grancea: Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban. L'Harmattan, 2011, Budapest. 518 p.*)

Flaskár Melinda

OKTATÁSPOLITIKA ÉS KISEBBSÉGEK A BALKÁNON

A balkáni kisebbségek oktatási viszonyait bemutató kötet a Közép-európai Monográfiák sorozat második darabjaként jelent meg az Egyesület Közép-Európa Kutatására kiadásában. A 2006 decemberében alakult egyesület célja egy olyan szakmai hálózat kiépítése, amely az azonos területet, illetve témát kutató történészek, regionalisták és geográfusok tevékenységét hangolja össze; kutatási eredményeik bemutatására konferenciákat szervez, publikációs fórumokat biztosít.

A monográfia M. Császár Zsuzsa közel fél évtizedes kutatómunkáját foglalja össze, amelynek során a Balkán nyugati részének társadalomföldrajzát, ezen belül a térség kisebbségi és vallási viszonyait, valamint oktatási rendszereit vizsgálta. A monográfia több tudományág (történelem, földrajz, regionális tudomány, gazdálkodástudomány) metszéspontján helyezkedik el, a szerző módszereiket és eredményeiket egyaránt felhasználta kutatása során.

A bevezető tanulmány átfogó képet nyújt a Balkán etnikai viszonyairól, részletesen elemzi az európai kisebbségvédelmi és kisebbségi oktatási törvényeket, majd ezeket összeveti a térségben alkalmazott kisebbségi oktatási gyakorlattal. Ezt követően az esettanulmányok az egyes országokban tapasztalható helyzetet tárják fel Horvátországon kezdve, Bosznia-Hercegovinán, Szerbián, Koszovón és Montenegrón keresztül egészen Albániáig. Az utolsó két fejezet olyan témaköröket tárgyal, amelyek az országhatárok adta keretnél szélesebb kutatói horizontot igényelnek. A két világvallás találkozásának évszázados színhelyén különösen fontos az iszlám mai helyzetének bemutatása, azon belül pedig a vallási kisebbség oktatási helyzetének részletes tárgya-

lása. Erre vállalkozik a *Muszlimok és oktatásuk a Balkánon* című fejezet. A befejező, „romákkal foglalkozó publikáció beemelését pedig az a tény indokolta, hogy ők a térségben a legnagyobb számú kisebbség, számtalan megoldatlan problémával, amelyhez hasonlóval mi itt, Magyarországon is nap mint nap találkozunk” (p. 6.).

Külön érdemes kiemelni a kötet módszertani sokszínűségét, amely lehetővé teszi, hogy a szerző több nézőpontból világítsa meg az egyes jelenségeket. Minden téma kifejtése tartalmazza a kapcsolódó kisebbségi jogokat szabályozó dokumentumok bemutatását, és az adott témára vonatkozó statisztikai adatok értelmezését. A szakirodalom, a dokumentumok és a nemzetközi szervezetek felméréseinek felhasználásán túl a szerző saját tereptapasztalataira is épít, elemzéseinek szerves részét képezik az adott országok gyakorló oktatáspolitikusaival, tanfelügyelőivel készített interjúi. Ezáltal olyan szakemberek meglátásával gazdagítja a munkáját, akik belülről ismerik az oktatási rendszereket, és napi szinten találkoznak a kisebbségi oktatást érintő problémákkal. A szövegben gyakran előforduló térképek és táblázatok szemléletessé teszik az elemzéseket, a fejezetek végén található irodalomjegyzékek pedig az olvasó további tájékozódását segítik elő.

A térség államaiban élő kisebbségek jelenlegi helyzetének alakulásában a kilencvenes évek háborúinak meghatározó szerepe volt. Az azóta ratifikált kisebbségvédelmi törvények betartása és gyakorlati megvalósulása azonban államonként, gyakran közigazgatási egységeként eltérő lehet. Az egyes kisebbségek oktatása a gyakorlatban ezért az integráció pozitív példáitól az elkülönítésig és a negatív diszkriminációig terjed. A monográfia legnagyobb érdeme, hogy ezeket a viszonyokat részletesen mutatja be, oly módon, hogy a Balkánra, illetve az egyes országokra jellemző általános kép felvázolásától eljut a helyi szinteken érvényesülő állapotokig. Az államok történetének, politikai berendezkedésének, társadalmi és etnikai viszonyainak leírásával megteremtí az az értelmezési keretet, amelynek segítségével az olvasó a kisebbségi oktatást érintő kérdéseket részletesen át tudja tekinteni.

A régió államaiban jelenleg az egyik legfőbb társadalmi problémát a képzetlen rétegek nagyarányú munkanélkülisége jelenti. Ez a kérdés egyaránt érinti az egyes országok oktatási rendszerét és kisebbségi politikáját, amelyek együttesen határozzák meg egy-egy kisebbség iskoláztatási lehetőségeit. A kisebbségi oktatási jogok célja,

hogy iskolai keretek között biztosítsák a kisebbségek számára az anyanyelven való oktatást, az anyanyelvi kultúra és a hagyományok ápolását, amellyel ezek a közösségek egyrészt elkerülhetik az asszimilációt, másrészt megfelelő képzettség megszerzésével csökkenhet körükben a munkanélküliség aránya. A szerző részletesen ismerteti az erre vonatkozó európai és helyi szintű törvényi szabályozást. A monográfia egyik alapvető kérdése, hogy „a törvényi lehetőségek és a kisebbségi oktatási gyakorlat mennyiben járulnak hozzá az etnikai feszültségek enyhítéséhez, a problémák kezeléséhez” (p. 14.).

Az egyes országokról szóló tanulmányokat áttekintve megállapítható, hogy a Balkánon élő kisebbségek oktatási helyzete igen végletes. A problémák jórészt a törvények be nem tartásában, a politikai akarat hiányában ragadhatók meg. Sok helyen a megfelelően képzett kétnyelvű tanárok hiánya okoz nagy nehézségeket, és a kisebbségi oktatás igényeit kielégítő anyanyelvű tankönyvek sem állnak mindenhol rendelkezésre. Az iskolázottság alacsony foka főként a gazdaságilag elmaradott határ menti régiókat jellemzi, ahol az egyes csoportok az államnyelv ismeretének hiányában nem tudnak bekapcsolódni a közép- és felsőoktatásba, a kisebbségi nyelven való továbbtanulásra pedig nincs lehetőség. A legkomolyabb kihívást a roma gyerekek szegregációja és iskolából való kimaradása jelenti.

Az integráció és elkülönülés problémájára a kétnyelvű oktatás jelenthet megoldást, amelynek során az anyanyelven történő oktatás mellett a diákoknak lehetőségük van az államnyelvet megfelelő óraszámban idegen nyelvként elsajátítani. Nemzetközi megfigyelők jelentései és javaslatai alapján az etnikailag kevert térségekben az együttélés érdekében az adott körülményekhez alkalmazkodó inkluzív oktatási környezet megteremtése lenne kívánatos. Ez amellett, hogy az emberi jogok biztosításának egyik legfőbb eszközt jelent, esélyt adhat az egymástól különböző etnikumok megértésére, együttélésére és a kisebbségek integrálódására.

Az iskola ebben a térségben gyakran az egy mással szembeni előítéletek átadásának színteréül szolgál. Bosznia-Hercegovinában például a három legnagyobb nemzetiség, a bosnyák, a szerb és a horvát számára külön-külön tantervet készítettek a nemzetiségekenként szerveződő tanügyi szervek. A gyerekek sok esetben etnikailag bántó tartalmú tankönyvekből tanulnak, „saját nemzetiségüket előtérbe helyező oktatást kapnak, ahol megvilágítják nekik, hogy különbség van a »mi«

és az »ők« között. Ahelyett tehát, hogy egymásról tanulnának, erősen negatív sztereotípiákat és előítéleteket hallanak” (p. 86.).

Átfogó szemléletével a monográfia hiánypótlónak számít mind a balkáni társadalmak, mind pedig a kisebbségek oktatásának témájában.

Oktatók, kutatók és oktatáspolitikusok számára egyaránt hasznos szakirodalom lehet.

(Császár Zsuzsa, M.: *Kisebbség – oktatás – politika a Balkánon. Egyesület Közép-Európa Kutatására, 2011, Szeged. 160 p. [Közép-európai Monográfiák; 2]*)

Méreg Martin

